

УДК 330.101(175.8)

Ж.А. Шевчук, кандидат історичних наук, доцент ПДАТУ

ВИКОРИСТАННЯ ПРОТЕКЦІОНІСТСЬКИХ МЕТОДІВ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ЗА УМОВ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Розглянуто суть і напрями використання традиційних і нетрадиційних методів захисту національних ринків від кризових явищ. Окреслено ряд протекціоністських інструментів, які доцільно використовувати при захисті національних ринків. Доведено, що більшість класичних (традиційних) методів негативно впливають на інвестиційну привабливість національних ринків і несуть загрозу для економіки держави.

Ключові слова: тарифне регулювання ринку, субсидії, квотування, демпінг, інтервенція, вільна торгівля.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблемою захисту національної економіки держави і національного ринку людство переймається багато віків. Не оминають цієї проблеми і вчені-економісти. Одні вважають, що національна економіка має бути більш відкритою, інші – наводять безліч аргументів на користь протекціонізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Найвидатнішими економістами, котрі вели наукову діяльність в напрямку проблеми захисту ринків були А. Сміт, Д. Рікардо, Б. Олін, Ф. Бастіа, П. Кругман, М. Фрідмен, В. Гольдак, Д. Кохан, О. Гоєр, Н. Ліщук.

Наукових праць на тему захисту національної економіки дуже багато та сьогоднішні економічні реалії (криза, глобалізація, вплив НТП) вимагають більш конкретного відбору і подальшого розвитку існуючих підходів до захисту національного ринку.

Метою дослідження є проведення аналізу ринкового середовища України і виявлення причин неефективної взаємодії внутрішніх ринків

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, основною складовою світової економіки є товарообмін між державами, а це, в свою чергу, вимагає втілення механізмів вільної торгівлі. Втілення даних механізмів є явищем позитивним – це теоретично доводили прихильники вільної торгівлі А. Сміт, Д. Рікардо, що в своїх роботах проілюстрували вигоду від введення вільної торгівлі між державами.

Аргумент Адама Сміта за вільний міжнародний обмін бере початок з торгівлі між індивідуумами. „Це є правилом поведінки кожного розсудливого господаря родини, ніколи не намагатися робити вдома те, виробництво чого коштуватиме йому дорожче, ніж купівля”. „Якщо іноземна країна може забезпечувати нас товаром, дешевшим порівняно з виробництвом аналогічного товару власними силами, тоді ліпше купувати цей товар у неї з деякою часткою такого виробництва нашою промисловістю, займаючись тим, у чому ми маємо деякі переваги”.

Д. Рікардо теж робить висновок на користь вільної торгівлі. У своїй книзі „Засади” він на конкретному прикладі, у цифровому виразі, показав чому Англії вигідно експортувати сукно в Португалію та імпортувати звідти вино. В Англії, пише він, умови можуть бути такими, коли виробництво сукна потребує праці 100 робітників протягом року, а на виробництво вина потрібна була б праця 120 чоловік. У Португалії ж на виробництві вина працюють тільки 80 чоловік. Тому Англія вважає більш вигідним завозити вино, а вивозити сукно. Узагальнюючи цей приклад, Д. Рікардо формулює такий принцип: „При системі повної свободи торгівлі кожна країна, природно, витрачає свій капітал і працю на такі галузі промисловості, які дають найбільші вигоди.”

На жаль, у реальному житті все складніше – у прямому вигранні від вільної торгівлі є лише пересічні споживачі. Якщо держава неспроможна створювати дешеві та якісні блага, то вона приречена на позитивний імпорт і не матиме змоги компенсувати негативне сальдо платіжного балансу.

Оскільки в світі не існує такої держави, котра б могла забезпечити себе всім необхідним самостійно, то виникає проблема знайти „золоту середину” між протекціонізмом і вільною торгівлею. Мабуть тому кожна держава розробляє власну стратегію захисту внутрішніх ринків і певні заходи, що зможуть впливати на протиріччя між зовнішньою і внутрішньою сферами національної економіки. Усі ці протиріччя загострюються в період кризи.

Світовий досвід захисту національних ринків є досить різноманітним.

Популярними є такий метод захисту як популяризація моделі відкритої економіки, яку Світова організація торгівлі (СОТ) популяризує серед всіх країн, членів організації, шляхом укладення договорів та домовленостей із державами, диктує свої правила щодо регулювання імпорту чи експорту державою, тобто вирішує, що і кому імпортувати чи експортувати.

Задля захисту внутрішньої економіки від кризи багато держав-членів СОТ все частіше використовують методи обмеження імпорту та стимулювання експорту, що суперечать їх домовленостям із СОТ. Україна – не виняток.

Ще одним із методів захисту національних ринків є, незважаючи на невдоволення розвинутих країн, активізація протекціоністських заходів в національній економічній політиці, адже сама реальність вимагає створення різного роду перешкод та гальмування процесів впливу шоківих зовнішніх факторів на національну економіку, наприклад: функціонування товарного ринку. Заради підтримки національного виробника уряд навмисно створює перешкоди на шляху допуску закордонних компаній на внутрішній ринок.

Хоча модель вільної міжнародної торгівлі свідчить на користь взаємовигоди між країнами-партнерами, все ж таки вигода залежить від багатьох чинників і розподіляється нерівномірно. Як приклад цього – теорема Стопера-Самуельсона, згідно якої розвиток зовнішньої торгівлі забезпечує зростання доходів тих факторів виробництва, які використовуються в імпортних галузях. Це твердження не нове. Саме для задоволення цих меркантилістичних потреб держави існують підходи, що обмежують зовнішньоекономічну діяльність, тобто політика протекціонізму.

На користь протекціонізму свідчить і той факт, що обмеження імпорту підтримує вітчизняного виробника, збільшує сукупний попит країни, гарантує збереження робочих місць. Найвагомим аргументом в бік цієї політики є те, що за таких умов підтримку отримують ті сектори економіки, що лише розвивається та, іноді, і цілі галузі, і регіони.

Протекціонізм має ряд інструментів, за допомогою яких ведеться захист національного ринку.

1. Тарифне регулювання імпорту (специфічні тарифи та тарифи типу Ad Valorem). Тарифи націлені на збільшення вартості експортних товарів відносно товарів, які виробляються на внутрішньому ринку. Наприклад: рівень митного обкладання імпортової готової продукції в Японії більший за рівень ставок мита на сировину в 10,8 раза, в ЄС – в 7,7 раза, США – в 7,1 раза. У країнах з перехідною економікою тарифна ескалація дещо менша: зі збільшенням ступеня обробки товару рівень тарифного захисту зростає в Польщі в 2,8 раза, Чехії – в 4,5 рази. Приблизно на тому ж рівні знаходиться й тарифна ескалація в Україні: у нас готова імпортована продукція обкладається митом, у 3,2 раза більшим, ніж для сировини.

Запровадження тарифного регулювання ринку є заходом, який, з одного боку, позитивно впливає на задоволення власних потреб національного виробника, а з іншого – негативно – на споживчий кошик громадянина, оскільки обмеження пропозиції на внутрішньому ринку веде до зростання цін на товари, відносно яких застосовували ввізні тарифи.

2. Надання субсидій товаровиробникам, котрі планують виходити на зовнішні ринки (грошові гарантії, пільгові кредити, податкові пільги, грошові вливання в окремі галузі).

Субсидії надаються як експортно орієнтованим галузям, так і молодим і важливим галузям національної економіки. Субсидії спрямовані на зменшення витрат, за їх допомогою місцеві виробники отримують можливість збільшити конкурентоспроможність на фоні дешевої імпортової продукції, отримати перевагу на зовнішніх ринках.

Джерелом фінансування субсидій є державна скарбниця. Згідно зі статистикою, урядові субсидії у розвинутих країнах становлять 2-3,7% від загального обсягу промислової продукції. Надання субсидій теж має дві сторони. З одного боку – це розвиток тих секторів економіки, котрі виготовляють специфічну продукцію (наприклад, аерокосмічна промисловість), з іншого – суттєвий тягар для держави і платників податків.

3. Квотування. Це обмеження імпорту чи експорту, що має бути закріплено ліцензією на проведення зовнішньоекономічних операцій.

Історія знає багато прикладів квотування: 1981 рік, США – квота на імпорт сиру. 2010 рік, Україна – експортна квота на пшеницю становить 0,5 млн. тонн, на ячмінь – 0,2 млн. тонн, кукурудзу – 2 млн. тонн. 2010 рік – Європейська комісія запропонувала нові квоти щодо вилову окремих видів риби для Балтійського моря, таким чином квота на вилов тріски в східній частині Балтійського моря може зрости на 15%. 2008 року Молдова отримала квоти на експорт вин та іншої продукції до країн ЄС.

Квоти вигідні місцевим виробникам, так як обмежують конкуренцію з боку імпортерів. Однак вони не вигідні споживачам. Квотування імпорту (або ДЕО) завжди сприяють підвищенню цін на місцевому ринку на імпортні товари.

4. **Демпінг.** Поняття „демпінг” визначається по-різному: як продаж товарів на зовнішніх ринках за ціною, нижчою за собівартість, або як продаж товарів на зовнішніх ринках за ціною, нижчою за „чесну” ринкову ціну.

З одного боку демпінг можна розглядати як інструмент, за допомогою якого фірми реалізують надлишок товару на зовнішні ринки, з іншого – як результат агресивних дій з боку тих виробників продукції, які за рахунок значних коштів, зароблених ними на власних ринках, витісняють низькими цінами своїх конкурентів на зовнішніх ринках.

Сьогодні прикладом демпінгу в Україні є завезення електротоварів за більш низькими цінами; завезення дешевого одягу (стокові магазини).

5. **Неформальні заходи захисту національного ринку**, шляхом запровадження адміністративних заходів. Їх мета – ускладнити імпорт товарів через введення різного роду жорстких вимог до товарів: стандартизація; технічно-санітарні вимоги; ліцензування; розмитнення; бюрократизм в оформленні паперів; ембарго (заборона введення в країну чи вивезення з неї золота, срібла, деяких товарів). Таку політику застосовує Японія (митні побори). Так, Нідерланди – батьківщина тюльпанів – експортує цибулини квітів в усі країни, окрім Японії. До Франції японська відеозаписувальна техніка потрапляє через маленький, незручний, погано оснащений порт. 2009 рік, Росія – тимчасова заборона на ввіз пшениці, ячменю, жита, кукурудзи з території РФ. 2008 рік – ембарго на ввезення зброї до Узбекистану країнами ЄС. 2009 рік – Євросоюз наклав ембарго на постачання зброї до Гвінеї.

7. **Інтервенції** – продаж або придбання продукції на організованому ринку з метою забезпечення цінової стабільності.

Товарні інтервенції спрямовуються на врівноваження цін на товари, а фінансові – використовуються для стабілізації курсу національної валюти до інших валют.

З одного боку товарні інтервенції позитивно впливають на захист національного виробника і борються зі зростанням цін на споживчому ринку, з іншого – є тягарем для державного бюджету.

Усі ці традиційні і нетрадиційні підходи захисту національного ринку, як свідчить практика, не нові, не універсальні і не завжди дієві. Світова економіка рухається в напрямі відкритості і це слід брати до уваги. Необхідно також звернути увагу на те, що всі традиційні підходи захисту національних економік проводяться виключно державою та коли в державі є інші завдання – наприклад, вибори до парламенту чи вибори президента, – то національна економіка стає незахищеною.

Це стосується і сучасного економічного стану України. Недооціненим, як вважають українські вчені-економісти, в державі є більш сучасний та дієвий механізм захисту внутрішніх ринків, який полягає у захисті комерційних ринків. І це не лише страхування майна чи урожаю від форс-мажорних обставин. Це, насамперед – потреба у високоорганізованих товарних біржах, які будуть визначати ринкову ціну товару, забезпечувати фінансування торгових операцій та захист комерційних ризиків за спільною домовленістю між споживачем і виробником.

Формування ринкового середовища для торгівлі товарними опціонами (договорами) та ф'ючерсами є, на думку сучасних українських дослідників, важливим, першочерговим завданням для реального захисту українських внутрішніх ринків від підвищення цікавості світових ринків.

Висновки. Отже:

- в світовій економічній думці немає єдиного, універсального захисту національних ринків;
- не потрібно вишукувати нове, слід поєднувати і вдосконалювати існуюче;
- більшість класичних (традиційних) методів негативно впливають на інвестиційну привабливість національних ринків, несуть загрозу для економіки держави і є залежними від державного бюджету.

Для реальної економічної ситуації в Україні щодо захисту національних ринків необхідно терміново організувати прозорий та чистий ринок деривативів (контракти, вартість яких базується на зміні ціни фінансового інструменту, що лежить в їх основі (активи, індекси тощо)). Такий ринок коригуватиме ціни на товари ринковими способами, сприятиме більш ефективному захисту внутрішніх ринків від впливу світової кризи.

Список використаних джерел

1. В.І. Гольдак. Порівняльний аналіз методів захисту національних ринків від впливу кризових явищ у світовій економіці. // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2010. – № 1 (104). – С. 21-25.
2. Кохан Д.О. Шляхи та методи захисту національного ринку від різних видів недобросовісної конкуренції // *Економіка та підприємництво: Зб. наук. праць молодих вчених та аспірантів*. Вип. 14. – К.: КНЕУ. – 2005. – С. 15-23.
3. Гоєр О.Д. Місце України в світовому співтоваристві // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – Вип. 29, частина IV. – К. – 2001. – С. 171-179.
4. Ліщук Н.П. Особливості захисту національних ринків від проявів недобросовісної конкуренції // *Економіка та підприємництво: Збірник наукових праць*. – Вип. 13. – К.: КНЕУ. – 2004. – С. 37-44.

Аннотация. Рассматриваются суть и направления использования традиционных и нетрадиционных методов защиты национальных рынков от проявлений кризиса. Очерчено ряд протекционистских инструментов, которые рационально использовать при защите национальных рынков. Показано, что большинство классических (традиционных) методов негативно сказывается на инвестиционной привлекательности национальных рынков и несут угрозу для экономики государства.

Ключевые слова: тарифное регулирование рынка, субсидии, квотирование, демпинг, интервенция.

Annotation. In the article essence and directions of using traditional and untraditional methods of protection national markets from the crisis events. Are considered The number of protectionism mechanisms, which are useful in protection of national markets are noticed.

It is proved, most protectionism methods have negative influence on the investment attractiveness of national markets and carry a danger for the economy of the state.

Keywords: tariff adjusting of market, subsidy, quota, dumping, intervention, free trade.

УДК 338.432:061.66

Т.В. Марусей, кандидат економічних наук, асистент ПДАТУ

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ВНУТРІШНЬОМУ ПРОДОВОЛЬЧОМУ РИНКУ

Досліджуються актуальні питання формування ефективної інформаційно-консультаційної системи забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств на внутрішньому продовольчому ринку. На основі цього вносяться пропозиції щодо удосконалення організації збуту сільськогосподарської продукції шляхом створення інформаційно-консультаційної служби, яка сприятиме стабілізації позиції сільськогосподарських підприємств на внутрішньому продовольчому ринку.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, інформаційно-консультаційна діяльність, сільськогосподарські товаровиробники.

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок із важливими науковими чи практичними значеннями. Одним з пріоритетних напрямів підвищення агробізнесу, рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках є забезпечення стабільного інноваційного розвитку галузі. Система інформаційно-консультаційного забезпечення, поєднуючи науку, освіту і виробництво, сприяє поширенню знань і є необхідною в умовах ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вітчизняний досвід становлення та організації інформаційно-консультаційного